

Direcții noi de cercetare în zona montană

dr. ing. Vasile AVĂDĂNEI, Oficiul Teritorial pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii și Cooperatie Bacău
dr. ing. Lidia AVĂDĂNEI, S.C. INFASST S.R.L. Piatra Neamț
sociolog Maria Magdalena HISUM, As. Centrul de Incubare Creativ – Inovativ de Afaceri Roznov

Identificarea problemei

România trăiește în prezent un vast proces de reforme care vizează modificarea în mod progresiv a unei situații marcate de stagnarea producției industriale și vulnerabilitatea mecanismelor producției agricole și, în același timp, de o puternică criză socială. Aplicat spațiului rural și, în mod particular zonelor de munte, acest proces riscă să se afle la originea unei mișcări care va afecta ansamblul structurilor economice și sociale. Schimbarea care trebuie să însoțească acest proces de transformare ar trebui să vizeze eliminarea cauzelor care favorizează atât slaba producție agricolă cât și imposibilitatea dezvoltării zonelor de munte, în vederea stimulării relansării sistemelor de producție și a evidențierii pericolului de degradare a resurselor naturale și de marginalizare a locuitorilor din zonele montane, care se află în mijlocul unor dificultăți insurmontabile.

Modelele actuale de dezvoltare se bazează pe abordarea globală și regională a problemelor și riscă să generalizeze și să genereze strategii de dezvoltare inadecvate. Este cunoscut faptul că fiecare zonă are specificul sau local și, în concluzie, probleme și dificultăți locale. Astfel, este de la sine înțeles că dezvoltarea fiecărei zone este condiționată de cercetarea problemelor specifice și adoptarea de măsuri care să aibă ca obiectiv rezolvarea acestora. Totuși, există numeroase probleme cu care se confruntă toate comunitățile din mediul montan. Rolul cercetării este acela de a propune soluții adecvate situației existente și de a oferi suportul pentru transfer de know-how și transfer tehnologic.

Studiile existente au demonstrat imposibilitatea declarării oricărei teme de cercetare ca prioritară pentru zona de munte. Prioritățile sunt cele ale problematicii de cercetare, proprii fiecărui domeniu și nu cele ale obiectului de studiu: inventarierii ale problemelor, cercetare istorică, economie politică, cercetare pentru dezvoltare. Este necesară deci o abordare pluridisciplinară a problematicii zonelor de munte, constând în unirea eforturilor mai multor domenii de cercetare științifică.

Resurse de cercetare în zona de munte

Se impune o reorientare a activității de cercetare axată pe depistarea de noi resurse de cercetare a zonelor montane.

Prin resursele de cercetare înțelegem ansamblul de factori socio-economici, politici și de mediu, precum și instrumentele, metodele și strategiile utilizate, pentru a evidenția punctele tari și punctele slabe ale demersurilor efectuate și stabilirea de noi măsuri menite să ofere o paletă largă de soluții.

Depistarea problemelor zonelor de munte și elaborarea unei strategii de intervenție rezidă dintr-o suită de cuvinte cheie:

- Schimbările climatice, rezistența ecosistemelor;
- Tipurile de vegetație, abordarea bio-geografică, a biodiversității;
- Studiul de risc, prevenirea dezastrelor, dispariția speciilor, resursele - legătura esențială între păduri, energie și apă, lemn, silvicultură, turism, agricultură și populația umană;
- Istoricul ocupațiilor umane, modul de variație a relațiilor dintre societățile din câmpie și cele din zona de munte;
- Condițiile de modificare familială, cu un accent pe mobilitate și crearea de rețele;
- Politici de mediu: educație, compensare, reglementări economice, înființarea de zone protejate, valorizarea activelor de mediu, crearea de etichete, drepturile de proprietate și de utilizare;
- Epistemologia mediului, instituționalizarea reprezentării;
- Condițiile de producție și de transfer a cunoștințelor cu privire la existența montană, patrimoniul muntelui, identitate și construirea peisajului;
- Evaluarea politicilor publice
- Relațiile de putere, modalitățile de luare a deciziilor, politicile de gestionare a resurselor;
- Provocările de mâine și globalizarea

Zonele de munte se caracterizează prin handicapuri naturale și sociale semnificative, care antrenează eforturi mai mari, cu restricții în exercitarea unor activități economice, cu limitarea posibilităților de utilizare a terenurilor și o creștere importantă a costurilor lucrărilor datorită altitudinii, pantelor sau condițiilor climatice cu perioade de vegetație mai reduse.

În zona montană agricultura este marginalizată, rămasă la tehnologii rudimentare, cu randamente vegetale și animale slabe. Cauzele acestei stări de fapt sunt: izolarea, lipsa factorilor de producție și a organismelor profesionale și economice, absența instruirii profesionale a agricultorilor, în specificul economiei montane. Toate acestea fac din zona montană nu doar o zonă defavorizată, ci o zonă extrem de vulnerabilă economic, social și ecologic - ceea ce ar putea avea ca urmare exodul demografic și degradarea mediului.

Din punct de vedere economic și social, zona se caracterizează prin:

- ❑ accesibilitate dificilă spre centrele urbane și rurale din cauza insuficienței căilor de comunicație;
- ❑ intensitate ridicată a procesului de depopulare din cauza precarității condițiilor locale și o puternică îmbătrânire a populației, ceea ce va spori depopularea în viitor prin dispariția biologică;
- ❑ un nivel coborât al standardului de viață, puterea de cumpărare este foarte scăzută, prețurile majorității produselor fiind mai ridicate decât media națională;
- ❑ imposibilitatea valorificării surplusului de produse agricole (în special animale) din cauza izolării, a lipsei mijloacelor de transport, etc.;
- ❑ infrastructura deficitară;
- ❑ pondere ridicată a numărului de șomeri din cauza restructurărilor
- ❑ valorificarea redusă a resurselor turistice a căror potențial este dintre cele mai ridicate atât în privința elementelor naturale inedite (forme carstice, peisaje naturale) cât și a bogăției culturale precum arhitectura specifică, portul, obiceiurile etc.

S-a demonstrat că zona de munte nu este imună la problemele generale ale societății: sărăcie, exodul rural, pierderi de cunoștințe tradiționale, standardizare, eroziune, degradare, pierderea speciilor de plante și animale, dezastre și riscuri naturale.

Există, de asemenea, aspectele pozitive ale societăților în tranziție: invenție, inovație, experimentare, atât în domeniul de producție cât și în organizarea socială. Se pare - cel puțin pentru lumea industrială - că recente evoluții economice ale zonelor de munte nu sunt neapărat diferite de cele dezvoltate în zonele non-montane.

În cazul în care în cercetare se pune problema de dezvoltare durabilă a zonelor de munte, aceasta ia o dimensiune particulară, pentru a atinge complexitatea unui mediu cu "caracteristici fizice pe verticală", și dezvoltă necesitatea de elaborării de noi metodologii adaptate.

În primul rând, se impune exigența unei multidisciplinarități, o soluție integrată și cuprinzătoare. Fiecare fenomen trebuie să fie studiat în relațiile sale cu societatea și mediul înconjurător, ca rezultat a co-evoluției factorilor umani și ecologici, cu scopul de a servi procesului de luare a deciziilor: demersul științific este organizat acum având la bază o problemă și nu o abordare disciplinară.

Integrarea europeană a zonei montane a României, presupune dezvoltarea în sisteme echilibrate, specifice, pe baza gospodăriilor familiale și a proprietății private în continuitate tradițională și a altor activități, pe baza următoarelor deziderate:

- ❑ Definirea și clasificarea zonelor de munte pe baza altitudinii acestora, a condițiilor climaterice, geomorfologice, economice și de infrastructura din diferite regiuni.
- ❑ Verificarea efectelor măsurilor adoptate la diferite niveluri politice de luare a deciziilor cu privire la agricultura montană (UE/PAC, state, regiuni, autorități locale, grupuri de acțiune locală - GAL) și a funcțiilor ecologice (compatibilitate socială și de mediu, compatibilitate economică și de mediu).
- ❑ Evaluarea funcțiilor economice și ecologice, sociale și culturale ale agriculturii și ale economiei forestiere și a posibilităților de dezvoltare ale acestora, în contextul condițiilor locale specifice ale diferitelor zone de munte.
- ❑ Metode de producție și fabricație, criterii de îmbunătățire și de calitate a produselor agricole în zonele de munte.
- ❑ Cercetare genetică și asistență tehnică pentru o conservare diferențiată, adaptată condițiilor locale și care să protejeze mediul, diversitatea raselor de animale de interes economic și a culturilor de plante.

Determinări de potențialitate

Pentru argumentarea afirmațiilor de mai sus s-au efectuat evaluări în câteva localități din zona de munte care aparțin județului Neamț cu ocazia elaborării strategiilor de dezvoltare economico - socială necesare la începutul ciclului european de dezvoltare 2007 - 2013. Cu această ocazie s-au evidențiat o serie de particularități care reflectă starea actuală a acestor localități pe care o putem numi subdezvoltată ca nivel de viață și ca nivel tehnologic, dar și potențialul uriaș al resurselor locale care se cer valorificate.

Au fost luate în studiu comunele Piatra Șoimului, Bălțătești, Tarcău, Tașca, Pipirig, Ceahlău, și orașul Bicaz. Ele sunt amplasate în zone oarecum diferite și prezintă elemente particulare specifice (tabelul 1).

Din punct de vedere al resurselor și potențialului de valorificare zona de munte se prezintă ca o imensă bogăție atât în cantitate cât și în diversitate. Aceasta din urmă se constituie ca o sursă de identificare și descoperire care implică și înnoirea permanentă a metodelor și tehnicilor de explorare și a metodelor și soluțiilor de valorificare.

Județul Neamț - Localizarea teritoriilor studiate

Tabelul 1. Elemente relevante locale privind dezvoltarea locală în zona de munte

Localitate	Bicaș	Tașca	Tarcău	Pipirig	Ceahlău	Bălțătești	Piatra Șoimului
Tip de localitate	Urban	Rural	Rural	Rural	Rural	Rural	Rural
Suprafață, ha	13.890	9.563	39.890	19.681	9.557	3.470	14.590
Păduri, ha	9.265	6.457	36.363	14.619	4.122	761	11.258
Pășuni, fânețe, ha	2.586	2.652	1.339	776	3.237	1.311	1.594
Arabil, ha	131	116	132	273	158	1.164	909
Populație (2007)	8.726	2.722	3.519	8.872	2.531	4.470	8.496
Ape curgătoare	Bistrița, Bicaș	Bicaș, Neagra	Bistrița, Tarcău	Ozana	Secu	Pârâul Sărat	Calu, Iapa
Resurse minerale	Nu	Calcar	Gresie de Tarcău	Gresie de Ozana	Nu	Nu	Chihlimbar
Resurse turistice	• Lac de acumulare • Masivul Ceahlău • Stațiune montană (Izvorul Muntelui)	• Transit	• Aer ionizat	• Aer ionizat	• Aer ionizat • Masivul Ceahlău • Stațiune montană (Durău)	• Stațiune balneară	• Ape minerale • Stațiune balneară (Negulești)
Amenajări turistice	Complex agrement	Nu	Cabane, pensiuni	Pensiune	Stațiunea Durău	Băile Bălțătești	Băile Negulești
Tradiții meșteșugărești	Nu	Nu	Da	Da	Nu	Da	Da
Creșterea animalelor	Nu	Vite, oi	Vite, oi	Vite, oi	Vite, oi	Vite, oi	Vite, oi
Număr firme	168	27	57	92	75	58	49
Firme la 1.000 loc.	19,25	9,91	16,19	10,36	29,63	12,97	5,76
Cifra de afaceri 2007, mii lei	55.786,7	9.929,9	100.365,3	19.761,4	13.451,2	25.313,6	5.792,3
Firme profitabile	88	16	38	58	41	39	17
Profit 2007, mii lei	2.756,9	927,3	1.841,8	2.060,8	1.661,6	1.935,6	368,7
Pierderi 2007, mii lei	2.317,9	332,9	180,2	213,2	505,5	243,5	357,3
Activități economice relevante	• Textile, • Încălțăminte, • Lemn, • Produse chimice, • Materiale minerale nemetalice, • Turism	• Silvicultură, • Piscicultură, • Lemn • Produse minerale nemetalice, • Construcții metalice, • Turism	• Agricultură, • Silvicultură, • Lemn, • Construcții metalice, • Turism	• Silvicultură, • Petrol și gaze naturale, • Industria alimentară, • Încălțăminte, • Lemn, • Cauciuc, • Turism	• Silvicultură, • Industria alimentară, • Lemn, • Turism	• Agricultură, • Silvicultură, • Industria alimentară, • Textile, • Lemn, • Cauciuc, • Turism	• Agricultură, • Silvicultură, • Industria alimentară, • Lemn, • Hârtie, • Turism

Câteva elemente relevante:

- ☑ diversitate floristică și faunistică în context ecologic
- ☑ condiții favorabile unei agriculturi montane performante: zootehnie, agricultură (încurajate de densitatea foarte redusă de afide), horticultură, piscicultură (în regim intensiv și sportiv)
- ☑ elemente turistice și balneare convenționale și neconvenționale: aer ionizat (recuperare psihică), ape minerale (tratamente), relief favorabil dezvoltării fizice (drumeții, schi, escaladă), obiective spirituale (trasee culturale, case memoriale, mănăstiri)
- ☑ resurse energetice regenerabile: căderi de apă, soare, vânt, biomasă, geotermal
- ☑ elemente etnografice, etnologice, culturale (valorificabile turistic și cultural)
- ☑ elemente conservabile ecologic ca arii protejate și rezervații: lacuri de acumulare colmatate, lacuri de baraj natural, zone alpine, rezervații floristice și/sau faunistice, zone cu evoluții ecologice recente, ape de suprafață nepoluante încă
- ☑ elemente minerale cu statut de unicitate: gresia de Tarcău, gresia de Ozana, calcare, chihlimbar, ape cu proprietăți curative

Principala caracteristică socială a zonei rămâne gradul ridicat de sărăcie determinat de o evoluție mai lentă a nivelului de dezvoltare locală. Investițiile principale au fost focalizate pe valorificarea unor resurse cu potențial ridicat de exploatare și cu nivel redus al costurilor de investiții.

Astfel se evidențiază:

- ☑ valorificarea masei lemnoase: până în 1990 a funcționat IFET (întreprinderi forestiere de exploatare și transport) care dețineau monopolul în exploatarea forestieră și prelucrarea primară a masei lemnoase. După 1990 în toate localitățile de munte, și nu numai, s-au dezvoltat mici afaceri în domenii determinate de costurile reduse și de desfacerea rapidă pe o piață cu grad ridicat de absorbție. În timp s-au dezvoltat afaceri mai complexe în care s-a pus problema creșterii valorii adăugate: mobilă, mobilier, decorațiuni, case, construcții
- ☑ valorificarea resurselor minerale: piatră, pietriș, nisip. Activitățile economice din domeniu au avut evoluții diferite. Fabrica de ciment Tașca a fost preluată de concernul HEIDELBERGCEMENT împreună cu exploatarea de la Bicaz Chei. Exploatarea de la Tarcău, Piatra Șoimului, Pipirig au fost abandonate și sunt folosite pentru scopuri artizanale. Pe râul Ozana în perimetrul comunei Pipirig s-a delimitat o porțiune pentru amplasarea unor balastiere.
- ☑ există importante resurse turistice și balneare locale care nu sunt exploatate aproape deloc.
- ☑ agricultura (creșterea animalelor) aproape a dispărut din cauza lipsei de performanță economică și a lipsei de soluții de valorificare a produselor (lapte și produse lactate, lână, carne).

Se manifestă în continuare un conservatorism în zona de munte, o resemnare în fața presiunilor economice. Populația migrează spre zone mai atractive economic, iar cei care rămân se încrâncenează să epuizeze ineficient restul resurselor disponibile.

Provocări tehnologice

Șansa de dezvoltare a zonei de munte stă în adoptarea unei soluții tehnologice de productivitate ridicată care să influențeze semnificativ raportul cost / beneficiu, să reducă munca fizică, să asigure securitatea produselor (alimentare), să crească valoarea adăugată a produselor finite.

Au început deja o serie de proiecte abordări pragmatice:

- ☑ proiectul MATCA (de regenerare a potențialului productiv la ovine),
- ☑ amenajări turistice (infrastructură de divertisment, cazare, masă, revitalizarea obiceiurilor - eveniment),
- ☑ studii de amenajări energetice pe principii neconvenționale,
- ☑ investigații și studii în domeniul științelor neconvenționale
- ☑ studii de evaluare, cursuri și instruiți, identificarea unor formule asociative pentru dezvoltarea unor proiecte de valorificare a potențialului local.
- ☑ extinderea ariilor protejate ecologic și dezvoltarea tehnologică de exploatare durabilă (masivul Ceahlău, Pădurea Goșman, Căsușul de Munte),

În toate aceste încercări se cere un efort deosebit de schimbare tehnologică pentru suplینirea necesarului imens de manoperă a cărui plafon este rămas mult în urmă față de exigențele actuale de productivitate impuse de fenomenul globalizării.

Schimbarea tehnologică trebuie să aducă soluții pentru acea particularitate invocată la începutul lucrării „în pantă” care are și elemente de progres dar și valențe conservatoare și care trebuie să armonizeze cele două tendințe

Concluzii și recomandări

Problematika de dezvoltare a zonei de munte în contextul actual reprezintă o provocare din punct de vedere economic și tehnologic. O serie de particularități de relief restrânge aria de acces normal și determină o abordare „în pantă” cu o interacțiune puternică cu particularitățile naturale locale: acces la resurse, intensitatea intemperiilor, interacțiunile aer – apă – sol. Dacă în ceea ce privește gestiunea potențialului silvic rămâne o puternică componentă convențională de reîmpădurire, pentru alte resurse se pune problema unor schimbări tehnologice profunde care să răspundă imperativelor în ceea ce privește productivitatea, capacitatea de exploatare, masa critică a costurilor, beneficiile sociale, gestiune ecologică.

Turismul reprezintă una din axele prioritare adoptată de factorii politici locali pentru dezvoltarea zonei de munte. Se mizează pe tradiții și valori conservatoare fără a se ține seama de faptul că și această zonă este supusă schimbărilor în contextul contemporan de dezvoltare.

Este necesară o combinație a celor două categorii de valori (tradiționale și de progres) în concepte de consum raportate la exigențele pieței, altfel există riscul ca prin menținerea valorilor tradiționale în forme depășite din punct de vedere al civilizației umane a secolului 21, să condamnăm la stare subdezvoltată un important teritoriu.

Bibliografie

1. V. Avădănei, Susana Geangalău, Elena Florescu, C. Andone, Lidia Avădănei, *Studiu de fezabilitate privind înființarea la Piatra Neamț a unui Centru de dezvoltare Durabilă*, 2000 (proiect de cercetare)
2. Susana Geangalău, Elena Florescu, C. Andone, V. Avădănei, *AGENDA 21 locală în comuna Ceahlău Neamț*, 2003 - 2005 (proiect de cercetare)
3. Lidia Avădănei, V. Avădănei, *Strategie de dezvoltare economico-socială durabilă pentru perioada 2007 - 2013 pentru comunele Bălățești, Ghindăoani, Dobreni, Tașca, Tarcău, Piatra Șoimului și orașul Bicăz*, 2006 - 2008, (proiecte de cercetare)
4. * * *, Anuarul statistic, județul Neamț, 2008
5. V. Avădănei, Lidia Avădănei, *Energia reînnoibilă - un atu important pentru o dezvoltare durabilă*, Lucrările celui de-al doilea Congres al Academiei Oamenilor de Știință din România “Dezvoltarea în pragul mileniului III”, Editura Europa Nova, București, 1999 (ISBN 973-9183-82-4)
6. V. Avădănei, I. Cărăuș, *Aplicarea principiilor dezvoltării durabile în managementul plantelor medicinale*, Acta Phytotherapica Romanica, an VI, n.1-2, 2000, (ISSN 973-9306-10-1)
7. V. Avădănei, I. Cărăuș, *Contribuția Centrelor de Dezvoltare Durabilă la dezvoltarea economică locală*, Buletinul AGIR, nr. 4, 2002
8. V. Avădănei, Susana Geangalău, C. D. Motaș, *Model integrat de dezvoltare locală durabilă: COMPETENȚĂ + INOVARE + AFACERI = SUSTENPOL*, Buletinul Conferinței Naționale de Dezvoltare Durabilă, Univ. POLITEHNICA din București, iun. 2003 (ISBN 973-8449-16-2)
9. V. Avădănei, Susana Geangalău, I. Cărăuș, Elena Florescu, Lidia Avădănei, C. Andone, *The Options of Neamt District - Romania for a Sustainable Development*, Buletinul Conferinței Naționale de Dezvoltare Durabilă, Univ. POLITEHNICA din București, iun. 2003 (ISBN 973-8449-16-2)
10. Susana Geangalău, V. Avădănei, Elena Florescu, *Implicarea societății civile în probleme de dezvoltare locală pe principii durabile*, Buletinul Conferinței Naționale de Dezvoltare Durabilă, Univ. POLITEHNICA din București, iun. 2003 (ISBN 973-8449-16-2)
11. Susana Geangalău, V. Avădănei, Tiberiu Krausz, *Introducerea în circuitul economic a rumegușului - principalul poluant al apelor de munte din județul Neamț*, Lucrările celui de al III-lea Congres AOȘR „Apa - un miracol”, Ed. Europa Nova, București, ed. V. Câdea, 2006, (ISBN 973-8158-56-7)

